

DUNGENSE HISTORIËN

Onafhankelijk Tijdschrift voor de Geschiedenis van Den Dungen

5^e jaargang, januari 2011
Dit is nummer 13.

Redactie: L. van Minderhout, R. van Nuland en E. Verzandvoort;
redactieadres: Groot Grinsel 25, Den Dungen, telefoon 073 5942088
of leovanminderhout@hetnet.nl

Inhoud

Een plek met geschiedenis (4) Het kasteel van Frans Pauweter	2
De hervormde gemeente van Den Dungen (9), Ds. Adrianus van Sloot, adjunct-predikant 1740 – 1742, predikant 1742 - 1747	3
De dorpsrekeningen van Den Dungen 1700-1713 (11), De oorlogskosten voor de gemeente	6
Een plek met geschiedenis (5) Het Griensvenneke	10
De spelling van enkele toponiemen	12

Een plek met geschiedenis (4) Het kasteel van Frans Pauweter

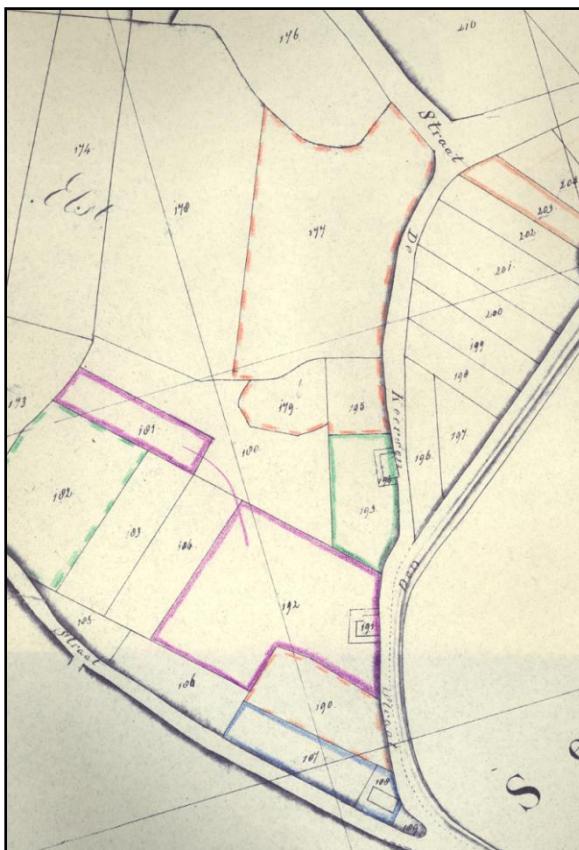
1. Het huis van Mallants op de Keer

Toen de kinderen van Jan Willem Hubens in 1515 hun huis op de Keer verkochten aan meester Ewout Jans Mallants¹ uit Den Bosch was het ongetwijfeld een boerenhuis, opgetrokken uit hout, leem en stro.

Henrik Peters was een der huurders², in 1553; ook toen zal het wel een boerenhuis geweest zijn. Maar nadat de kinderen van Ewout in 1557 de erfenis verdeelden³, en ze hun huis op de Keer hadden overgedaan aan Jacob Zeberts van Groeningen, Adriaan Peter Eijmberts van Griensven en Huibert Willems van der Merendonk als een omgracht huis met erf, hof, boomgaard en ander land⁴, bleek het in een akte van een jaar of tien later *een steenen geleijdect huijs* te zijn.⁵

Vermoedelijk hebben de Mallantsen dit gebouwd en het laat zich raden of ze er ook gewoond hebben. In 1600 bestond *het groot leijen huijs* nog.⁶ Vermoedelijk is het ten prooi gevallen aan het militarisme en verwoest bij het beleg van de stad in 1629 of eerder.

Het huis was te vinden op het perceel C179.

Uitsnede uit sectie C van het kadaster van 1832 van Den Dungen. Het huis geheel onderaan is Boschpad 60; de straat naar het noordwesten is de Boschpad, die naar het noorden is de Keerse straat (nu wordt het eerste stuk Poeldonksedijk genoemd). De kleuren zijn een kode voor de verschillende eigenaren.

2. Het huis van Pauweter

Eijmbert Aart Fransen had een huis op de Keer geërfd en hij verkocht het aan *Francoijs soon wijlen Augustijn Pauweter*.⁷ Dit was ter plaatse van Boschpad 56-58. Ook dit huis sneuvelde in de oorlog om de stad; Peter Wouter Peters van Hannen kocht de grond als een stuk hopland⁸ en zette er een nieuw huis op.

Detail uit kaart stamnummer 10 van de kaartencollectie BHIC, toegang 343. Tweede helft van de 17^e eeuw. Schaal ca. 1:170.000. F. de Wit.

Linksboven de stad Den Bosch. "Ioncker Paueter" staat ter plaatse van de Keer, maar hoort bij het kasteel aan de andere kant van de Aa in Berlicum.

3. De legende

Op de Keer had je in de 17^e en 18^e eeuw dus verhalen over een stenen huis met leien - misschien werden die er bij het ploegen nog gevonden - en een Pauweter die daar had gewoond. Dan was er nog een aanduiding op de landkaart. Pauweter had een kasteel gehad. Dat kasteel stond waar de leien werden gevonden.

Het perceel C179 op de Keer staat in het verpondingsboek van 1704 als *de schuurwerf aldaar waar op voor desen 't kasteel van Frans Augustijn Pauweter soude gestaan hebben*.

De hervormde gemeente van Den Dungen (9)

Ds. Adrianus van Sloot,

adjunct-predikant 1740 – 1742, predikant 1742 - 1747

Adrianus van Sloot werd in 1704 in Dordrecht geboren en overleed in augustus 1747.⁹ In de lijst van predikanten van Den Dungen¹⁰ wordt hij niet vermeld. Wel wordt hij genoemd bij Mommers.¹¹

Zijn beroep en bevestiging

Na zijn studie theologie en zijn proponentenexamen meldde Adrianus van Sloot zich bij de classis van 's-Hertogenbosch met het verzoek hem *tot de Heilige dienst* te beroepen. De classis ging op zijn verzoek in en beriep hem op 3 mei 1740 tot adjunct-predikant van Den Dungen. De Raad van State ging daarmee akkoord. Hij stelde zich op drie opeenvolgende zondagen aan zijn nieuwe gemeente voor. De gemeenteleden zagen het met de nieuwe predikant wel zitten en op 31 juli 1740 werd hij bevestigd.¹²

In het doop- en ledenmatenregister doet hij verslag van zijn bevestiging:

Pro Memoria

Op Heden den Een en Derstighste Julij seven Tien hondert en veertigh is de Heer Adrianus van Sloot, geboortigh van Dordrecht, als Herder, Leeraer en Predicant alhier ten Dungen Bevestigt en Ingesegent. door den Eerwaarde Welgeleerden Heere Adrianus Versterre, Eerwaarde Predicant en gedeputeerde van het christelijke Sijnode van Zuïjhollant. Sijn eerwaarde hadde sijn Text uijt den eersten Send Brieff Pauli aan die van Thimotium het vierde Cappittel vers sestien, Met dese woorde Hebt agt op uw selven ende op de Leere; volhert in desen, want dat doende sult gij ende uw selven behouden, ende die uw hooren, Waar over sijn Eerwaarde Seer net en weergaloos heeft gepredickt, tot seer groot genoeg van allen de toehoorderen. En naer het Bevestigen heeft sijn Eerwaarde de Heer Adrianus van Sloot Sijne intree Predicatie gedaan, En hadde sijn Text uijt den Tweeden Send-Brieff Pauli aen die van Tessalonicenssen, het derde Capittel, vers Een: Voorts Broeders, Biddet voor ons, op dat het woort des Heeren sijn Loop hebbe; ende verheerlijckt worde, gelijk ook bij uw.¹³

Voor het beroep en de bevestiging van Ds. Van Sloot moest de gemeente Den Dungen 60 gulden aan de classis betalen.¹⁴

Adjunct-predikant 1740 – 1742 en predikant 1742-1747

Ds. Theodorus Groen bleef na zijn emeritaat in 1726 het salaris als predikant van Den Dungen behouden. Het gevolg was dat zijn opvolgers de status van adjunct-predikant kregen en minder beurden dan een volwaardige predikant. Na het overlijden van Groen op 15 augustus 1748 veranderde die situatie en beurden Adrianus van Sloot en zijn opvolgers voortaan het salaris van een effectief dominee.¹⁵

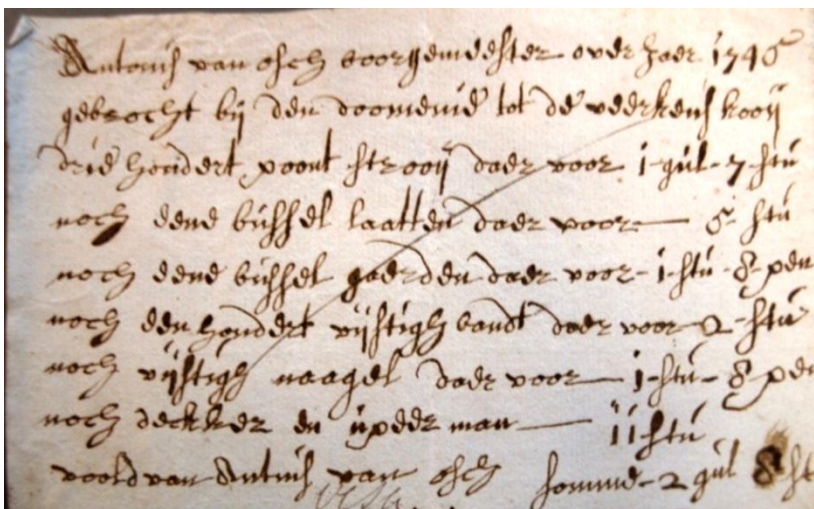
Zijn huishouden

Samen met zijn zussen Geertrui en Maria betrok Van Sloot de pastorie in de Litsestraat. Op de dag van zijn bevestiging heeft hij zijn zussen en Wessel van Sloot als lidmaten aangenomen¹⁶. In 1747 waren Geertrui en Maria de erfgenamen van *haren broeder wijlen Adrianus van Sloot in leven predikant van Den Dungen*.¹⁷ Wessel wordt dan niet genoemd, terwijl hij in 1746 bij de aanbesteding van de poort bij de kerk als toeziend kerkmeester nog wel optreedt.¹⁸

In zijn lijst van kerkmeesters schrijft Mommers dat Wessel van Sloot in 1744 kerkmeester was, ten onrechte: uit de kerkrekening blijkt dat Hendrik Geurts Smits alleen kerkmeester was.¹⁹

De pastorie

Een van de gevolgen van de staatsgodsdienst was dat de plaatselijke overheid voor het onderhoud van de pastorie moest zorgen. Dat werd heel erg ruim opgevat. Zoals bijna iedereen had Ds. Van Sloot ook een varken, echter met dit verschil dat de gemeente Den Dungen voor een hok moest zorgen. In 1745 liet hij op kosten van de gemeente een *veerkenskooij* bouwen. In de bijlagen bij de rekeningen van 1745 is een kwitantie bewaard gebleven waarin precies staat welke materialen er gebruikt werden en wat een en ander kostte.²⁰

Antonius van osch
boorgemeester over jaer 1745
gebracht bij den doornie tot
de veerkenskooij
drie hondert poont strooij daer
voor 1 gul. 7 stu
noch eene bussel laatten daer
voor 5 stu
noch eene bussel gaerden daer
voor 1 stu. 8 pen
noch een hondert vijftigh bandt
daer voor 2 stu
noch vijftigh naegel daer voor 1
stu. 8 pen
noch deckker en upeerman 11
stu
vooldaen Antnis van osch
somme 2 gul 8 stu

Antonius van osch
boorgemeester over jaer 1745
gebracht bij den doornie tot
de veerkenskooij
drie hondert poont strooij daer
voor 1 gul. 7 stu
noch eene bussel laatten daer
voor 5 stu
noch eene bussel gaerden daer
voor 1 stu. 8 pen
noch een hondert vijftigh bandt
daer voor 2 stu
noch vijftigh naegel daer voor 1
stu. 8 pen
noch deckker en upeerman 11
stu
vooldaen Antnis van osch
somme 2 gul 8 stu

Kerkelijke administratie

Ds. Adrianus van Sloot heeft tijdens zijn pastoraat 20 kinderen gedoopt, waaronder twee kinderen van de Dungense vorster Jan Soetens. Hij heeft 12 ledematen aangenomen, nl. Geertruij en Maria van Sloot uit Dordrecht, Wessel van Sloot uit Dordrecht, drie leden van de familie Mans, Jan de Jongh, een oud-militair, Hendrik Borgers, Jan Soetens, vorster met attestatie uit St. Michielsgestel en Gemonde, Antony Sweers uit 's-Gravenhage, Hendrik Couwenberg, schoolmeester, Johanna Maria Kistermans uit Holberg; op bevel van de stadhouder moest ze uit Den Dungen vertrekken omdat ze een ongetrouwde moeder was.²¹

De schoolmeester en de school

Met het overlijden van Willem Mans op 17 juni 1746 kwam een einde aan een periode van 80 jaar dat het schoolmeestersambt in handen was van een Mans. Willem werd opgevolgd door Hendrik Couwenberg uit Den Haag die op 10 oktober 1746 door de Staten-Generaal was benoemd. Naast schoolmeester was hij koster en voorlezer van de Hervormde kerk. Van 1746 tot 1783 bekleedde hij de functie van substituut-gemeenteschrijver; en was notaris van 1760 tot 1782.²²

Toen Hendrik Couwenberg in 1746 aantrad was het met de school en het onderwijzershuis droevig gesteld.

De visitator beschreef op 2 mei 1747 de toestand van de gebouwen. Het dak en de ramen van het schoolhuis waren kapot, in het leslokaal stonden geen banken, geen lessenaar en de [lemen] vloer zat vol met gaten. Verder merkte hij op dat er geen bijbel was waaruit dagelijks voorgelezen zou moeten worden. Ook was er geen zangboek voor het zingen van psalmen.²³

Dat er in het midden van de 18^e eeuw op de Dungense school geen bijbel en psalmenzangboek werd aangetroffen was niet ongewoon. Op veel scholen in de Meierij was dat het geval. Veel gereformeerde schoolmeesters probeerden hun leerlingen op school te houden, omdat het aantal leerlingen gedeeltelijk hun inkomen bepaalde en ze de ouders te vriend wilden houden door zich afzijdig te houden van de calvinistische manier van bidden, het voorlezen uit de bijbel en het zingen van psalmen.²⁴

De hervormde gemeente 1648-1748

De aanstelling van een predikant was een onderdeel van de politiek van de Staten-Generaal na de Vrede van Munster in 1648 de reformatie in te voeren in de Meierij. Ook in Den Dungen lukte dat niet. Honderd jaar later, in 1748, stond de predikant evenals zijn voorgangers nog steeds voor een hopeloze taak. De gemeente telde 4 tot 9 ledematen. Deze kwamen als van ouds uit het huishouden van de dominee en de door de overheid benoemde schoolmeester en vorster. Omstreeks 1745 was de hervormde gemeente in de versukkeling geraakt. Op de kansel lag zelfs geen bijbel waaruit voorgelezen kon worden. De koster/schoolmeester Willem Mans kwam regelmatig te laat of soms helemaal niet opdagen. Hij moest zelfs op straffe van suspensie gedwongen worden om de kerk- en diaconierekeningen bij te houden. Het handjevol gemeentelieden dat de beschikking had over de parochiekerk was niet in staat die te onderhouden. Jaarlijks werden er wel kleine reparaties aan het dak en de ramen uitgevoerd maar in 1749 was het leidendak zo kapot dat *men niet meer droog zat onder de predikatie*.²⁵

De godsdienstige opvoeding van de kinderen van Hendrik van Woerkom

Hendrik van Woerkom, de vorster, was in 1734 met Hendrien van Vreden uit Den Dungen getrouwd. Bij hun ondertrouw voor de dominee beloofde Hendrien zowel mondeling als schriftelijk dat ze de kinderen *in vaders geloof* zou opvoeden en zich zou laten onderrichten in de gereformeerde godsdienst.

Na het overlijden van Hendrik in 1744 ontstond er een hele hoop gedoe over de godsdienstige opvoeding van de kinderen. Het was Ds. Van Sloot ter ore gekomen dat Hendrien zich niet aan haar belofte hield en de kinderen opvoedde *in de paapse religie*. Ook werd verteld dat ze van plan was om de oudste zoon naar Antwerpen in *het paapse land* te sturen. Van Sloot stelde alles in het werk om dat te voorkomen. Hij schakelde zelfs opa van Woerkom in om Hendrien op andere gedachten te brengen. Met toestemming van de classis schreef hij een brief aan de magistraat van Den Bosch met het verzoek te voorkomen dat de kinderen (het gaat hier kennelijk niet meer alleen over de oudste zoon) naar Antwerpen gingen. De magistraat schreef de classis dat hij op juridische gronden niet bij machte was om zich met de godsdienstige opvoeding van de kinderen te bemoeien.²⁶ Of Hendrien ook daadwerkelijk haar dreigement uitgevoerd heeft is de vraag. In 1746 melde Van Sloot de classis dat de kinderen *in de Roomsche religie worden opgevoed en publijkelyk in die kercke gebracht om zoo den affgod te wierden opgeoffert*. Waar de kinderen gebleven zijn weten we niet; wel dat ze zich niet in Den Dungen gevestigd hebben.

De dorpsrekeningen van Den Dungen 1700-1713

11. De oorlogsonkosten voor de gemeente

In de bestudeerde periode woedde de zoveelste gewapende strijd der machten, deze keer de zogenaamde Spaanse successie-oorlog. Uiteraard speelde het dorp geen enkele rol in het ontstaan en het verloop van het konflikt, dat (voor de vorm) ging over de opvolging op de Spaanse troon, maar er was natuurlijk wel overlast door rondtrekkende gewapende bendes, die bovendien ingekwartierd wensten te worden, er dienden onkosten te worden gemaakt, en er werd door de Franse troepen belasting opgeëist. Bovendien werden er kosten gemaakt voor Willem van Gestel en Paulus van Gerwen, die een verkenningreis maakten naar de Franse troepen in de Meierij²⁷.

Om een indruk te krijgen van de gemaakte kosten, worden die uit de rekening van 1701 hier opgesomd. Andersoortige ellende werd niet in de dorpsrekeningen opgesomd en moet daarom ook hier maar buiten beschouwing blijven.

Anderen uijtgaeff gedaen door de Rendanten ter saacke dat het Regiment Ruijters van de Heer (niet ingevuld) alhier ten Dungen, op de 21^a meert 1702, heeft gelegen gehad,
 Den 20^e meert 1702 Is het voorzegde Regiment Ruijters, alhier komen logeren, en sijn op den 21^e dito wederom opgetrocken, wanneer de rendanten, tot het vervoeren van de Bagagie hadden moeten fourneren veertien paarden waar voor de rendanten, bij een publieque bestedinge hebben geloofd voor ijder paart een somme van twee gulden vijff stuijvers, en alsoo betaalt voor het peert van Delis van Tongeren 2:5:0
 aan hendrick Eijmberts verouden voor een paart twee gulden vijff stuijvers 2:5:0
 Hendrick Willems van griensven 2:5:0
 Jan Roeloffs Spierinx 2:5:0
 Willem Wouters van Coesfelt 2:5:0
 Adriaan Michiels Eijkemans 2:5:0
 Deliks Hendrickx Weijgerganx 2:5:0
 Antony Peters van den steen 2:5:0
 Jan Janssen van den Bosch 2:5:0
 Jacob Dirckx Pueck 2:5:0
 Cornelis adriaans van der Donck 2:5:0
 Peter hendrickx goossens 2:5:0
 Peter Janssen leijtens 2:5:0
 lijsken wed.Jan gerits Weijgerganx voor sijn paart gelijke twee gulden vijff stuijvers 2:5:0

ten voorschreven Dage te weten op den 21 Meert 1702, t voorschreven Regiment Ruijters gebilleert ende gelogeert, bij de Inwoonders deser parochie van den Dungen, Ingevolge van de Lijste, ten voorzegde dage na gedane opschrijvinge van hujs tot hujs, daar van geformeert, en als men voor ijder Ruijter, en voor ijder peert, aan de Inwoonderen goet sal doen 15 stuijvers, en halff soo veel voor een Ruijter alleen, ofte een peert alleen, soo moet aart hendrick Smulders goet doen, voor de Ruijters en paarden, gelogeert bij de Inwoonders van sijnen hoek, volgens voorzegde Lijste eene somme van negenendertigh gulden seven stuijvers acht penningen (in marge: gebleken bij voorzegde Lijste) dico 39:7:8

Item handrick Eijmberts verouden moet goet doen voor de Ruijters en peerden, gelogeert bij de Inwoonders van sijnen hoek volgens voorzegde Lijste, eene somme van seven en dertigh gulden seventien stuijvers en acht penningen dico 37:17:8

Item Dielis Cornelissen van Tongeren, Laasten rendant moet goet doen voor de ruijters en peerden gelogeert, bij de Inwoonders van sijnen hoeck volgens voorschreven Lijste eene somme van sesenveertigh guldens twee stuijvers en acht penningen 46:2:8

Item int maaken der billetten van de voorzegde Inlogeringe betaalt voor verteeringen van de Officieren Quartiermeesters, ende de Rendanten te samen drie gulden en seventien stuijvers²⁸ 3:17:0

Den 30 dito betaalt aan verteringe en schuijtvragt gedaan wanneer de rendanten met de Notaris mans ten bosch waren geweest, om mijn Heer den Commandeur, ende de Stadthouder te spreken over de Dreijgementen die de Engelse aan haar hadden gedaan, acht stuijvers twaalf penningen 0:8:12

Item betaalt voor vier koppelen hoenderen, geschoncken aan mijn Heer den Commandeur en d hr Stadthouder tersake van de Dreijgementen der Engelse voor te komen twee gulden en acht stuijvers dico 2:8:0

Den 2 augustij alnoch geschoncken aan mijn heer den kommandeur de heer van Amelisweerd voor diensten door sijn Ed: gedaan aan dese gemeente, in het weeren vant geene waar over deselve waaren gedreijgt, een ham en twee koppelen hoenderen en daar voor samen betaalt vijf gulden ses stuijvers²⁹ 5:6:0

Den 16 dito betaalt voor verteringe van een Soldaat komende van maastricht en gaande naar Willemstad, dewelcke volgens pas van de heer major generaal Doph moest worden gedefroijeert sestien stuijvers 0:16:0

Item betaalt voor een gidse die een partije soldaten naar den Bosch had geleijt voor vacatie acht stuijvers 0:8:0

Den 4^a oktober betaalt aan Jan Teunis hendrick goossens, voor de vracht van eenen siecken soldaat van Dungen tot Berlicom eenen gulden dico 1:0:0

Den 7^a dito voor de vragt van twee soldaten te brengen van den Dungen, naar Berlicom, bij haar regiment daar sij mits sieckte niet konden gaan vijftien stuijvers 0:15:0

Den 16= oktober betaalt aan Juffrouw Penekamp, voor een recognitie, omdat haar Ed. bij eenige goede vrienden, soo verre had geintercedeert, dat die van den Dungen egeen Dragonders souden krijgen, veertien gulden negen stuijvers 14:9:0

Item voor de verteringe van eenen soldaat van den gouverneur acht stuijvers dico 0:8:0

Item betaalt voor karre en schuijtvragten van eenen soldaat gevoert te hebben eerst aant veer, ende daar naar in de stadt acht stuijvers 0:8:0

Den 5^a februarij betaalt aan gerid adriaans de smith voor kees en broot, door hem volgens ordre van de rendanten geleverd aan het regiment van ham, dat den 20^e october 1701 op de kerkhoff alhier sich hadde ververst, volgens quitantie een somme van elf gulden seventien stuijvers dico 11:17:0

Item betaalt voor broot en booter door de voorschreven soldaten geconsumeert namentlijk aan Claas van hannen eene gulden twee stuijvers acht penningen aan hendrick gerit Seberts twee gulden twee stuijvers, aan Jan gerit Seberts een gulden sestien stuijvers twaalf penningen, aan adriaan huijberts snijder elf stuijvers vier penningen ende aan gijsbert anthonis vuchts eene gulden dertien stuijvers twaalf penningen samen seven gulden ses stuijvers vier penningen dico 7:6:4

Item aan hendrick willems van venrooij voor drie tonnen bier, door voorschreven soldaten op de kerckhoff gedroncken, en door voornoemde venrooij geleverd mitsgaders voor kost en drank van de officiers volgens quitantie betaelt negen en dertigh gulden³⁰ 39:0:0

Den 10^a April betaalt aan Meriken, weduwe Jan van den Bosch voor kar-vrachte met twee paarden, en een kar door haar soon gedaan, met de Ruijters van hier naar Berckel, eene somme van vier gulden en vijf stuijvers dico 4:5:0

Item betaalt aan een booj die als een expressen gesonden was door de gouverneur van grevenbroek, om een groote quantiteit hooij, en haver, aan de vijanden voor Contributie te leveren, en door Intercessie van de heer Petrus Bollen Pastoor tot heesch niet is geschiet twee gulden tien stuijvers 2:10:0

Item betaalt aan de Partisaan Kien, die de schippers had geordonneert, om haar schuijten volgens ordre van de heer Commandeur, In de stadt te Laten vernachten, voor een vereeringh dertien stuijvers 0:13:0

Den 16 meij, wanneer de vijandlijcke partijen op de Naburige Dorpen de geeijste brandschattinge Invorderde, ende de rendanten soo sterck, door de gouverneur van grevenbroek bij missive waren gedreijgt, sijn de rendanten diversche reijzen geweest tot Schijndel en middelrooij, om daar naar te vernemen, ende in die gelegentheijt voor verteringe betaalt seven stuijvers acht penningen 0:7:8

Item betaalt aan Willem Damen voor het Leijden van een Vijandlijke partije van den Dungen naar Esch ses stuijvers 0:6:0

Den 1 meij 1702, als de gemeente door de Commandeur van grevenbroek om vourage waren beschreven, sijn Delis van Tongeren, en dirck aarts Smulders naar Osch gereden om te vernemen wat men daar daarmede dede, en vandaar gereden naar Pater Bollen tot heesch om die te spreken betaalt voor de verteringh van haar en haar paarden twee gulden negen stuijvers vier penningen 2:9:4

alsoo dese gemeente procuratie had gepasseert op pater bollen om naar grevenbroek te gaan, ende met de Commandant over sijn eijsch te spreken, die procuratie gepasseert voor den Notaris mans, door delis van tongeren hem te paarde gebracht den 7 meij in de nacht, alsoo dien heer s morgens ten 4 uuren sou vertrekken betaalt voor de verteringe seventien stuijvers 0:17:0

voor port van een brief van hees betaelt ses stuijvers 0:6:0

9 Junij betaalt voor port van een brief van pater bollen van roermonde ses stuijvers 0:6:0

12 dito voor port van een brief van de selve van grevenbroek seven stuijvers 0:7:0

nogh voor port van een brief drie stuijvers 0:3:0

14 dito Dielis van Tongeren, en Jan gerits westelaken te samen, met de kar naar hees gevaren, om te vernemen, wat pater bollen tot grevenbroek voor de gemeente had verricht, betaalt voor verteringe achtien stuijvers 0:18:0
 Den 26 dito wanneer pater Bollen meenden na grevenbroek te moeten gaan, naar hees gereden, en daar verstaan, dat grevenbroek door de geallieerden was ingenomen, betaalt voor verteringe ses stuijvers 0:6:0
 den 1 Julij betaalt voor port met een expressen van hees ses stuijvers 0:6:0
 den 12 Julij een expressen van hees bekomen, om te vernemen waar t fransse leger dat voor Nimmegen was na toe trock ses stuijvers 0:6:0
 den 14 dito, om nader Contschap naar hees te paarde gereden, en met de regenten en het peert verteert twaalf stuijvers 0:12:0

Den 16 Junij 1703 Delis van Tongeren en paulus van gerwen, expres naar hees gereden om met Pater Bollen te reekenen, doch hem niet thuijs vindende tot inde nacht naar hem gewacht, en voor verteringe alsdoen betaalt een gulden drie stuijvers en twaalf penningen 1:3:12
 Den 10 Julij 1703 betaalt aan Pater Bollen, voor verschot, van desselffs reijzen volgens Specificatie ende quitantie veertien gulden twee stuijvers (in marge: gebleken bij quitantie) 14:2:0

Item Compt Dielis Cornelissen van Tongeren voor vacatie eene somme van ses gulden seventien stuijvers soo voor hem voor paulus van gerwen als voor Jan gerits van de westelaken dico 6:17:0

betaalt voor paarts huur gebruijckt door Dielis van Tongeren, en Dirck aarts smulders den 1 mej 1702 aan Tijs van osch, en Delis handrickx weijgerganx aan ijder vijftien stuijvers 1:10:0
 Item voor vacatien van paulus van gerwen in 2 reijzen naar megen en heesch een somme van is begrepen in voorgaande post memorie.³¹

In de jaren daarna kwamen deze posten nog meer voor. Daaruit lichten we maar enkele citaten.

Item Alsoo op den 12 Julij 1702 tot Middelroode Berlicom als elders, waaren nedergeslagen een detachement Ruijters en Dragonders, die van ontrent Eijndhoven met een Convoij naar den bosch wilden, ende den generaal, off Commandant van t' voorschreven Detachement per missive van de gemeente van den Dungen hadden geeijscht twintigh karren hooij, en gras, op peene van militaire executie hadden de rendanten naar veele aangewende debvoiren, dien eijsch voldaan met 10 a 11 karren gras en hooij, dewijle het de rendanten onmogelijk was, in de Naght deselve te bekomen, ende vervolgens betaalt op den 20 Julij aan hans Teunissen voor een kar gras een gulden vier stuijvers dico 1:4:0
 Item aan Willem Tijs meulenbroek voor een karre hooij drie guldens dico 3:0:0
 ende aan anthonij Lamberts Verhagen voor een karre hooijs betaalt drie gulden tien stuijvers dico 3:10:0

Item voor vracht van een karre hooij aan Cornelis adriaans van der Donck ses stuijvers dico 0:6:0

Alnoch betaalt aan Jan huijberts van der merendonck voor een kar gras eenen gulden, en voor twee kannen bier, gedroncken door den Ruijter die de ordre van de generaal bracht drie stuijvers en voor haver aan sijn paart acht stuijvers samen eenen gulden elff stuijvers 1:11:0

Item alnoch betaalt voor verscheijdene soortens hooij, en gras aan verscheijde Nabuuren op de Sporckt geemploijeert als voor samen twee gulden veertien stuijvers 2:14:0

Item alnoch betaalt voor hooij en gras, dat verscheijdene Naburen op de Sporckt ter sake voorschreven hadden geleverd ses gulden drie stuijvers, dogh alsoo die somme overgeschoten was vant schoutents houtgelt, soo wordt desen post alhier gestelt voor memorie³²

Over de jaren 1703 tot en met 1710 werd Den Dungen door de Fransen aangeslagen voor de zogenaamde vijandelijke contributie, en werd in totaal een bedrag van ruim 2300 gulden betaald, wat in de orde van 1/3 jaarlijkse dorpsbegroting was³³. Hieronder viel de eigenlijke vijandelijke contributie

(190 gulden in 1703, 110 gulden in 1704 en 1705 (ook in 1706?), 149 gulden in 1707), maar ook het betalen van de herbergiers voor de drank van de soldaten.

De ontvangers van de vijandelijke contributie waren Guillaume en Ignace van Bree, waarmee werd omgegaan als met de "eigen" ontvangers, nl. met soubatten en het geven van presentjes.

De rekening van 1704 vermeldt in dit verband: hen betalen voor *onraet* ("onvoorzien") en een sauvegarde 30 gulden, en 85 gulden voor diensten en recognitie. In 1707 werd Van Bree zelfs *als ordinarius* betaald, "zoals gewoonlijk".³⁴

De inkwartieringen van 1701 (kosten 161 gulden), 1704 (kosten 778 gulden), 1705 (kosten 250 gulden) en 1709 zijn min of meer gespecificeerd. Die van 1709 is volledig en laat zien dat bijna elk huis in het dorp gedurende 2 dagen logies gaf aan soldaten en paarden.³⁵

Het ging om een regiment Engelse of Schotse dragonders, *de Roijale witte Peerde der Koningin van Engelandt*.³⁶ De totale kosten van deze inkwartiering bedroegen zelfs 1800 gulden.

Ook de kostenplaats "inkwartiering" komt op ongeveer 1/3 jaarlijkse dorpsbegroting.

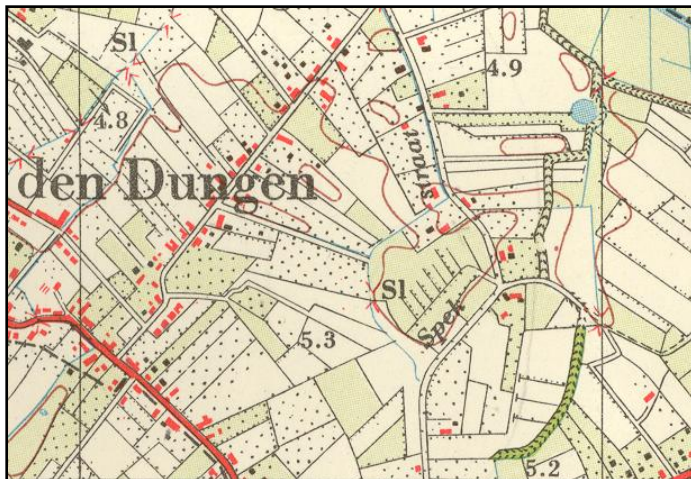
De dorpsrekening van 1707 voert, in nagekomen posten, ruim 560 gulden onkosten voor de verkenningsmissie van Van Gestel en Van Gerwen op, maar Paulus van Gerwen en enkele anderen verklaarden dat het totale bedrag daarvoor tussen de 3000 en 4000 gulden moet liggen.

De oorlogsonkosten in de jaren 1700-1710 voor de gemeente Den Dungen kunnen dan ook geraamd worden op minstens 8000 gulden, dat is in de orde van een totale jaarlijkse begroting.³⁷

Een plek met geschiedenis (5)

Het Griensvenneke

De bocht in de Spekstraat is niet ontstaan doordat "het varken zo liep", om een oubollig gezegde aan te halen. Er was een goede reden voor; de topografische kaart laat die zien.

Uitsnede uit de Topografische kaart No 45 D, Schijndel, uit 1953.

Waar "Spek" staat is de kaartkleur groen, d.w.z. dat het gebied weiland was, terwijl de witte percelen daaromheen bouwland (akkerland) en boomgaarden zijn.

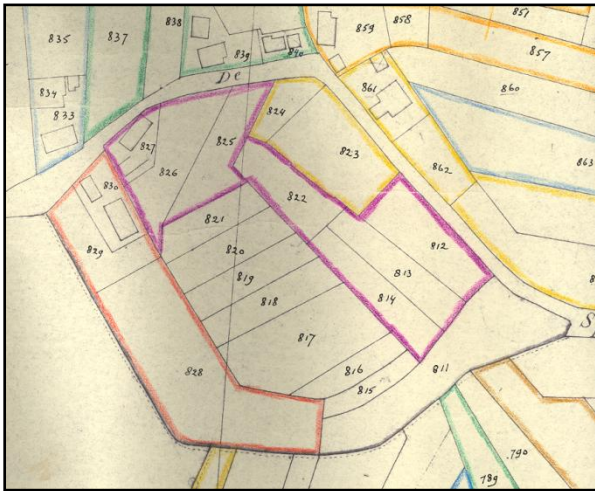
De rode hoogtelijnen vertellen dat het om een lager gelegen terrein gaat, waarvan de afwatering naar het noorden plaats vindt via de blauw getekende loop, waarin zelfs een sluisje (Sl) ligt.

Deze afwatering dateert ongetwijfeld uit de 14e of 15e eeuw.

Op deze kaart staat maar 1 huis (rood blokje) in dit lagere gebied. Het is Spekstraat 10.

We zijn hier in het *Griensvenne venneke* of ook wel *Griensvenneke* of *Lodenvenne*.

De verklaring voor deze namen is "het ven op Griensvenne" resp. "het ven van Lodewijk". Een ven hoort thuis op de hei en dat was het hier ook, tot aan ongeveer 1500.

Het Griensvenneke op de kadasterkaart van 1832. De huizen aan de noordrand zijn v.l.n.r. B833 (Spekstraat 5), B839 (Spekstraat 7), B840 (verdwenen huis), B859 (Spekstraat 9), en B861 (verdwenen huis). Om het Ven loopt aan de zuidkant een voetpad (met stippellijn getekend): de Lange pad.

De rand van het Ven wordt gevormd door de Spekstraat (ten noorden daarvan heet het Sporkt), de kromme akker B811 en het land dat bij Spekstraat 10 (B828-830) hoort.

Het land waarop in de 17e eeuw Spekstraat 10 gebouwd werd, was door Mathijs Henrik Willems en zijn vrouw Margriet Aart Willems van der Donk in 1600 verkocht als een stuk akker- en hopenland van 13 lopense, waarmee het een afsplitsing was van B827 c.a.

Er zijn in het Ven 2 delen te onderscheiden: huis en land B827 (inclusief Spekstraat 10 dus) en huis en land B823.

Het eerste is terug te voeren op Roelof Vrient in de 14e eeuw, het tweede op Lodewijk van der Sporkt (Lodewijks ven of Lodenvens).

De 7 veldjes B815 tot 821 waren gescheiden door heggen³⁸, iets wat algemeen werd gedaan vanwege de voordelen zoals ondersteuning van een rijker ecosysteem met vele soorten vogels, insecten, enz. en vanwege de beschutting tegen de wind. Ook leverden de elzen (die er ongetwijfeld stonden, zoals nog halverwege de 20e eeuw langs *de Lange pad*) stikstof voor de groei van het gras. Tegenwoordig hoeft een rijker ecosysteem immers niet meer, en stikstofbinding door elzen is door kunstmest overbodig gemaakt. Het resultaat is een kale paardenwei.

Het Griensvenneke in 2009. Links en op de achtergrond is de bocht in de Spekstraat te volgen.

Eigenaar Mathijs Jacobs van dit lage land werd in de 17e eeuw voorzien van een heuse nieuwe achternaam: van der Ven. Dit is een van de weinige voorbeelden dat plaats en tijdstip van de herkomst van een achternaam zo duidelijk te lokaliseren is.

Spelling van enkele toponiemen³⁹

Mischien is het u, lezer, opgevallen dat wij in dit tijdschrift Litsestraat spellen, terwijl de gemeentelijke naambordjes Litsersstraat (met een r) vermelden. Daar is uiteraard een reden voor.

De kadasterkaart van 1832 en alle oudere bronnen spellen Litsche of Litse straat; in ouderwetse spelling is dat ook wel *die Lytsche straet* (straat is vrouwelijk). Later is de r erin geslopen.

Zo ligt bijv. *coppenhof* (B263 en 264) in *de Litsche straat*.

Deze Litse straat liep vanaf ongeveer het huis Litsestraat 79 zuidwaarts tot aan de kerk en omvatte ook de huidige "Bramerslandstraat". De betekenis van de naam is "straat van Van Lith". Diverse erven, vooral in de "Bramerslandstraat", waren in 14e en 15e eeuw van een Van Lith.

Brabantslandstraat

De vorm "Bramersland" is door een slordige landmeter eens op een kaart gezet en werd omarmd door een evenmin deskundig gemeentebestuur. Ter plaatse heette het tot voor kort Kleine of Kromme Litse straat. De aanduiding *brabants lant* verwijst naar eigenaren van onroerend goed ter plaatse: Van Brabant.

Het land ten zuiden van Brabantslandstraat 27 bijv. (B295+296) dat Jan Reiners van Lith van zijn grootvader Klaas van Brabant had geerfd lag in *die Litsche straat*.

IJvelaar

De buurtschap IJvelaar, een laar met *ijven* of *ieven* - d.w.z. een open plek met taxusbomen - heeft een naam die mannelijk is: dus "den IJvelaar". In spreektaal is "den IJvelaar" en "de Nijvelaar" moeilijk te onderscheiden en daarom werd de naam op beide manieren gespeld; er bestond immers geen voorschrift voor spelling. De oudste vormen zijn echter steeds Yevelaar. In dit tijdschrift spellen we daarom den IJvelaar.

Neem bij wijze van voorbeeld eens het huis op A281. De plaatsaanduidingen in de betreffende akten zijn als volgt.

1422 op gheen yevelaar

1448 opten yevelaar

1460 op den yewelaar

1476 op den nyevelaar

1520 opten yevelaar

1553 opten yeveler

1609 op de nyevelaar

1636 opten yevelaar

1675 op den ijvelder

1695 op de ijvelaar.

Hoidonk

Een donk is taalkundig gezien vrouwelijk: die donk. "Den" Hoidonk is daarom onzin en geen gebruikelijke uitspraak.

Reindonk

Een Rijndonk is een donk langs de Rijn. Maar de Rëining heeft de brede klinker van *zeik* en *geit*. In oudere spelling lees je dan ook Reijndonk en in de oudste vorm Rennendonk.

Schilt

Een deel van de Reindonk was *de schilt*, gelegen tussen de Reindonkse dijk en de straat de Reindonk. Een lidwoord "het" is hier niet op zijn plaats en de uitgang d is eveneens verzonnen.

Grinsel

De buurtschap Griensvenne, tussen Litsestraat, Hooidonk en Sporkt, werd rond 1600 nog met de volledige uitgang "-venne" aangeduid. Later sleet dit tot "-ven" en "-sel".

De reeks is *griensvenne*, *griensven*, *griensense straat*, *grienselse straat*, *griensel*, *grinsel*. Het is ons niet helemaal duidelijk langs welk taalkundig principe de verandering is gebeurd: de v is verdwenen (*griensven* naar *griensen*; zoals *potlepel* naar *pollepel*). Maar waar komt de *l* vandaan?

De spelling Grinsel is dan ook passend bij de moderne (d.w.z. niet-oorspronkelijke) uitspraak.

van Orrikes

Het naambord op de bekende tapperij met een halve naam kan worden uitgebreid met "Toon".

Toon van Orrikes van Griensven was de zoon van Adriaan (Orriaan), die niet zo groot was of wiens naam in de vleivorm verkleind was tot Orrike.

---

¹ R 1285, fo 548, 26-6-1515.

² OSA 1589, ongefol., 1553.

³ R 1845, fo 263, 18-12-1557.

⁴ R 1375, fo 361, 3-12-1557.

⁵ St. Michielsgestel R 44, fo 57v, 2-10-1568.

⁶ R 1853, fo 85, 10-11-1600.

⁷ R 1503, fo 159, 11-12-1626.

⁸ R 1604, fo 249v, 18-5-1649.

⁹ Lieburg, Repertorium van Nederlands Hervormde predikanten, deel 1.

¹⁰ BHIC, toegangsnummer 258, Nederlandse Hervormde Gemeente van Sint Michielsgestel en Schijndel 1606-1968. inv. nr. 964Bijlage: Lijst van predikanten Den Dungen.

¹¹ In de lijst van predikanten in Inventaris van het oud- en nieuw archief der gemeente Den Dungen, pag. 41.

¹² BHIC, Classis 's-Hertogenbosch, nr. 5, 26-27 april 1740, nr. 37, 3-5-1740.

¹³ BHIC, DTB Den Dungen, nr. 13, fol. 99.

¹⁴ BHIC, GADD, inv. nr. 16, 1747.

¹⁵ BHIC, Generaliteits rekeningen inv. nr. 3573, 1742, fol. 564- 566.

¹⁶ BHIC, DTB Den Dungen, nr. 13.

¹⁷ BHIC, Generaliteits rekeningen, nr. 3579, fol. 222.

¹⁸ Stadsarchief 's-Hertogenbosch, OSA 6264, bijlagen van de dorpsrekeningen, 1746.

¹⁹ A. Mommers, Inventaris van het administratief oud- en nieuw-archief der gemeente Den Dungen, pag. 33; Stadsarchief 's-Hertogenbosch, OSA 6262, rekening, 1744.

²⁰ BHIC, GADD, inv. nr. 16, 1745, fol. 9v; bijlagen van de rekeningen 1745

²¹ BHIC, DTB Den Dungen, nr. 13.

²² Mommers, pag. 41, 42 en 104.

²³ BHIC, Classis ....., nr. 37, visitatieverslagen 1747.

²⁴ H. Roosenboom, De Dorpschool in de Meierei van 's-Hertogenbosch van 1648 tot 1795 (Tilburg, 1997) blz. 165-166.

²⁵ BHIC, GADD inv. nr. 1732, rekening 1744.

²⁶ BHIC, Classis ... inv. nr. 5, april 1745, april 1746.

²⁷ Zie aflevering 6 in Dungense Historien van januari 2009.

²⁸ Dorpsrekening Den Dungen 1701, fo 29-30v.

²⁹ idem, fo 33-33v.

³⁰ idem, fo 39-40.

³¹ idem, fo 41v-46v.

³² Dorpsrekening Den Dungen 1702, do 36v-37v.

³³ De uitgaven voor vijandelijke contributie waren in 1703 458 ½ gulden, in 1704 564 gulden, in 1705 409 gulden, in 1706 waarschijnlijk ca. 400 gulden, in 1707 350 gulden, in 1708 149 gulden, in 1709 31 gulden en in 1710 nog maar 3 gulden.

³⁴ Dorpsrekening Den Dungen 1707, fo 143v.

³⁵ De lijst is gepubliceerd in Het Griensvenneke **31** (2006), blz 90.

³⁶ Dorpsrekening Den Dungen 1709, fo 53-76.

³⁷ Zie het financiële overzicht in Dungense Historiën van september 2009.

³⁸ R1659, fo 150v (B), 16-6-1703.

---

³⁹ Geïnteresseerden kunnen wij van dienst zijn met referenties.